

RumeliDE Dil ve Edebiyat
Araştırmaları Dergisi
ISSN : 2148-7782

EDİTÖRDEN

Kıymetli okuyucu,

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi'nin Nisan 2018'de on birinci sayısı yayımlanmıştır. Bu sayıya kadar emeği geçen herkese en içten duygularımızla teşekkür ederiz.

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, **dil, edebiyat, folklor, kùltür, eviri bilimi, dil ve edebiyat eğitimi** alanında, 2014 yılında yayın hayatına başlamış; akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayımlandığı bir dergidir. Yayın dili **Tùrke** olmakla beraber **İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça, Arapça** ve **Farsça** makaleler de kabul edilir. Dergi olarak hedefimiz diller, edebiyatları ve dillerden dillere geçekleştirilen eviri alanında ortaya konan bilginin takdim alanı hâline gelmektir.

Bu sayıda, **Balcı, M.**, Ziya Gökalp'in Düşüncelerindeki Bazı Anahtar Kelimelere Dair; **Bekar, B.**, Belçika'da Türkler ve Türkçe; **Öztaş, S.**, Tarih Derslerinde Bir Öğretim Materyali: Edebî Ürünler; **Aytan, T; Güneş, G.; alıcı, M. A.**, Türkçe Öğretmeni Adaylarının Tweet Atma Becerileri Üzerine Bir Araştırma; **Özmen, N.**, Sarayda Olmak Esaret mi, Saadet mi? *Gecenin Yalnızlığı* Adlı Romanda Abdùlkadir Merâği'nin Yönetenlerle İlişkileri ve Müzik alışmaları; **Öztürk, S.; Can, A.**, Samiha Ayverdi Romanında Dindar ve Muhafazakâr Kadın Psikolojisi; **Dağ, A.**, Sinema ve Romanda Transhümanizm: "Blade Runner" Filmi ve "Neuromancer" Roman Örneđi; **Aslan, Ü.**, řâhî Divanı'nın İki Yeni Yazma Nüshası; **Yasak Peran, Y.**, Mostarlı Ziyâ'î'nin řeyh-i San'ân Mesnevisi'nde Didaktik Unsurlar; **Öner Bulut, S.**, Cinsiyetlendirilmiş Öznellik ve Meřruiyetin "evirisi": 1926 Tarihli Eski Türk Medeni Kanunu Örneđi; **Yaman, İ.**, Türkiye'de İngilizce Öğrenmek: Zorluklar ve Fırsatlar; **Özsevgeç, Y.**, Bir Savař Romanı Denemesi: Charles Percy Snow'un *The Light and The Dark*'ı; **Tellioglu, B.**, şiir evirisi Eleřtirisinde *evrilebilirlik/evrilemezlik* İkililiğini Açmak; **Güneş, S.**, İtalyanca ve Türkçe Belirsiz Nicelik İfadelerinde Adların Kullanımı Üzerine Bir İnceleme; **Kızılim, Y.**, Charles Cros'un *Memento* ve Behçet Necatigil'in *Sevgilerde şiirlerinde* Anakronizm; **Hauchart, M.; Parlak, E.; Kartal, E.**, L'Orientalisme d'Elif Shafak dans *La Batarde d'Istanbul*; **Güven, F.**, 11 Eylül Sonrası Filmlerde Oryantalizm ve Karşı Oryantalizm Söylemleri: *United 93* ve *Yargısız İnfaz*; **Köse, M.**, Kırklareli ve İlçeleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi; **Beyaz, Y.**, Ürdün Üniversitesi Kütüphanesi'nde Bulunan Osmanlı ve Türkiye ile Alakalı Tezler adlı makaleleriyle; **Başpınar, F.**, Ersen ERSOY, Ümran AY, *Hoca Dehhânî Divanı* ve **Tosun, İ.**, Eduard Mijit'in "Kùltegin" Piyesi adlı tanıtımlarıyla dergimize katkıda bulundular.

Makaleleriyle yazarlarımıza, hakemlikleriyle hakemlerimize, yayın kuruluna ve dergimize katkısı olan herkese teşekkür eder, makalelerin faydalı olmasını dileriz.

2018 Ekim sayısı için yazılarınızı beklediğimizi bilmenizi isteriz. Başarı ve mutluluk dileklerimizle...

RumeliDE Yayın Editörleri

EDITOR'S NOTE

Dear Reader,

The ninth issue of the journal *RumeliDE Language and Literature Studies Journal* has been published. We would like to thank those who have contributed to this journal so far.

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies has been publishing scholarly articles on **language, literature, folklore, culture, translation studies, language and literature education** since its establishment in 2014. Articles written in **English, French, German, Italian, Russian, Arabic** and **Persian** are also accepted as well as **Turkish**.

This issue is contributed by **Balcı, M.**, Some Remarks On Certain Keywords in Ziya Gökalp's Thought; **Bekar, B.**, Turkish Language and Turkish People in Belgium; **Öztaş, S.**, An Instructional Material in History Courses: Literary Works; **Aytan, T;** **Güneş, G.;** **Çalıcı, M. A.**, A Study on Writing Tweet Skills of Turkish Language Teacher Candidates; **Özmen, N.**, Living in a Palace Slavery or Happiness? The Novel Named *Gecenin Yalnızlığında* Abdülkadir Merâği's Relationship with The Government Relations and Musical Work; **Öztürk, S.;** **Can, A.**, The Psychology of Religious-Conservative Women in The Novels of Samiha Ayverdi; **Dağ, A.**, Transhumanism in Cinema and Novel: The Samples of the Film "Blade Runner" and Novel of "Neuromancer"; **Aslan, Ü.**, Two New Manuscript Copies of Shâhî Dîvân; **Yasak Peran, Y.**, Didactic Elements in the Sheikh-i San'ân Mathnawi of Mostarlı Ziyâ'î; **Öner Bulut, S.**, Gender(ed) Subjectivity and Legitimacy in "Translation": The Case of the Old Turkish Civil Code of 1926; **Yaman, İ.**, Learning English in Turkey: Challenges and Opportunities; **Özsevgeç, Y.**, An Essay on War Fiction, Charles Percy Snow's *The Light and The Dark*; **Tellioglu, B.**, Overcoming The Dichotomy of *Translatability* and *Untranslatability* in Poetry Translation Criticism; **Güneş, S.**, A Review of The Use of Nouns in Italian and Turkish Indefinite Quantity Expressions; **Kızılçim, Y.**, Anachronism in Poetry of Charles Cros *Memento* and for The Affections (*Sevgilerde*) of Behçet Necatigil; **Hauchart, M.;** **Parlak, E.;** **Kartal, E.**, Elif Shafak's Orientalism in *The bastard of Istanbul*; **Güven, F.**, Discourses of Orientalism and Counter - Orientalism in Post- September 11 Movies: *United 93* and *Rendition*; **Köse, M.**, A Bibliographical Treatise on Kırklareli and Its Disctricts; **Beyaz, Y.**, The Dissertations on The Ottomans And Turkey in The Library of Jordan University; **Başpınar, F.** with the book review named Ersen ERSOY, Ümran AY, *Hoca Dehhânî Divanı* and **Tosun, İ.** with the book review named Eduard Mijit'in "Kültegin" Piyesi.

We kindly thank our writers for their articles, the referees for carefully evaluating the works, editorial board for their contributions and hope that you will benefit from the articles in the journal. We want you to know that we expect your article for the 2018 October issue. We wish you success and happiness.

***RumeliDE* General Editors**

Ziya Gökalp'in Düşüncelerindeki Bazı Anahtar Kelimelere Dair

Mustafa BALCI¹

Öz

Ziya Gökalp de İstiklal Marşı şairi Mehmet Akif gibi Tanzimat'tan sonra açılan Batı tarzı okullardan biri olan Baytar Mektebini bitirmiş ve başta pozitivizm olmak üzere bu okullarda devrin etkili düşünce akımlarının tesirinde kalmıştır. Türkçü veya Türk milliyetçisi olarak serdettiği görüş ve düşüncelerinde devrin en baskın fikir akımı, hatta bir inanç manzumesi olarak bile kabul edilen pozitivizmin etkilerini görmek mümkün. Balkan Harbi ile yaşanan çöküş travması, 1. Cihan Harbi yıllarında etkisini sürdürmüştür. Ziya Gökalp'in fikirlerinin oluşum dönemi 2. Meşrutiyet devrinden önceye gitse de zihnen olgunlaşmış eserlerini verdiği dönem 20. asrın ilk 20 yılıdır. Söz konusu dönem Osmanlı devletinin yıkılışı ve yeni bir devlet olarak Cumhuriyetin kuruluşu yıllarına denk gelir. Yıkılmaya karşı durma ve yeniyi inşa etme arasında topluma, devlete çözüm yolları göstermeye çalışmış bir entelektüel olarak Ziya Gökalp İslamlaşmak, Türkleşmek gibi o devrin yabancı olduğu yeni sözler kullanır. Bu kavramlar gibi kendi düşüncelerini ifade ettiği birtakım anahtar kelimeleri sıklıkla kullanmıştır. Bazısı topluma, bazısı düşünceye bazısı da iktisadi yapıya dönük olan bu kelimeler Ziya Gökalp düşüncesinin anlaşılmasında anahtar rolü üstlenmektedir. Dilin imkânlarını kullanarak türettiği söz konusu kavramlar yanında tarihe mal olmuş, edebî ve fikrî hafızadan silinmiş birtakım kelimelere de yeniden ruh vermiş ve bu türden bazı kelimeleri tekrar kullanıma sokmuştur. Bu makalede Ziya Gökalp'in fikrî ve edebî yazılarında sık kullandığı bazı kelime ve kavramlar üzerinde durulmuş, Ziya Gökalp'in düşüncelerinde ve edebî metinlerindeki işlevleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Pozitivizm, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Kızıl Elma, Töre.

Some Remarks on Certain Keywords in Ziya Gökalp's Thought

Abstract

Just like Mehmed Akif, known as the poet of the Hymn to Independence (*İstiklal Marşı şairi*), Ziya Gökalp also obtained his degree from the School of Veterinary Medicine (*Baytar Mektebi*), which was one of the prominent schools opened during the post-Tanzimat period; and was thus highly influenced by contemporary strands of thought, and notably positivism. Hence, it is easy to discern the impact of positivism upon the ideas he propounded as a Turkish or Turkish nationalist. The trauma of collapse that the Ottoman Empire suffered in the wake of the Balkan War continued into the First World War years. Although the formation period of his ideas can be traced back to the years before the Second Constitutional Period, it was actually the first two decades of the 20th century when Ziya Gökalp penned his works of intellectual maturity and sophistication. The years in question correspond to the end of the Ottoman Empire and foundation of the Turkish Republic. As an intellectual striving to propose remedies for the Late Ottoman society and the state while faced with the dual mission of standing up against the collapse of the Empire and building a new society, Ziya Gökalp largely drew upon certain keywords expressing his own original ideas, along with the-then popular concepts such as Islamisation, Turkisation and modernization. Some of them pertaining to

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafabal@yahoo.com [Makale kayıt tarihi: 23.1.2018-kabul tarihi: 4.4.2018]

sociology and some others to ideology and economy, these keywords play a central role in understanding Ziya Gökalp's thought.

Key words: positivism, Turkisation, Islamisation, Modernization, Golden Apple (*Kızıl Elma*), Code (*Töre*).

Ziya Gökalp'in Düşüncelerindeki Bazı Anahtar Kelimelere Dair

Ziya Gökalp, 1. Meşrutiyet sonrası doğup 2. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete geçen süreçte düşünceleri ve yayınları ile etkili olmuş önemli isimlerdendir. Cumhuriyetin hemen ilk yıllarında vefat etmiş olmasına rağmen yeni kurulan devletin eğitim ve kültür siyasetinde onun fikirleri ve önerileri belirleyici olmuştur. Bu çalışmada Osmanlı'nın son Cumhuriyetin ilk teşkilatlanmasında ve devam eden kurumlarında derinlemesine etkili olan Ziya Gökalp'in fikrî ve edebî metinlerinde sık karşılaşılan bazı kelime ve kavramlar üzerinde durulacaktır.

Devrin Genel Üslubu: Aydınlanma ve Pozitivizmin göstergeleri

19. asrın sonları ve 20. asrın başları Pozitivizmin etkin olduğu dönemdir. Ziya Gökalp'in düşüncelerinin oluştuğu ve metinlerine aksettği bu döneme ait metinlerle ilk kez karşılaşan biri, bu metinlerde "tenvir, envar, nur, enver, aydın, şua" gibi kelimelerin kullanılma sıklığına bakarak 19. yüzyıl Osmanlı aydınlarını, "ışık" kavramıyla büyülenmiş sanabilir². Şüphesiz bu olgu Batıda 18. yüzyıla damgasını vuran Aydınlanma ideolojisinin Osmanlı entelektüelleri üzerindeki etkisiyle izah edilir³. Daha açık bir ifadeyle söylenecek olursa ismi üstünde son dönem Osmanlı "aydınlarının" ışık tutkusu, Aydınlanma ideolojisinin "insan aklına," "kendi özgüçlerine dayanarak aydınlanmış akla" yaptığı vurguyla ilgilidir. Öte yandan, Osmanlı entelektüellerini "aydınlanmış akla" duyulan bu ilgi, saf felsefi veya düşünsel olmaktan çok pragmatik bir yaklaşımı da temsil eder. Gerçekten de 19. yüzyıl Osmanlı entelektüeli, devleti kurtarmak misyonunu yüklenmiştir. Bu misyon ise devlet ve toplum düzeninin siyasi, iktisadi, idari ve elbette toplumsal olarak ıslah edilmesini (reform), diğer bir deyişle "eski" düzenin geleneksel yapılarıyla girişilecek uzun bir mücadeleyi gerekli kılmaktadır. Öyle görünüyor ki Şinasi'den başlayarak son dönem Osmanlı aydınları, "inanca veya imana" dayalı "eski" ile mücadelelerinde, Batıda uzun bir dünyevileşmenin neticesi olarak ortaya çıkan ve aydınlanma döneminde adeta yeni bir "iman nesnesi" olarak kurtarıcılığı vurgulanan seküler akıl kavramını en etkili entelektüel silahlarından biri olarak benimsemiştir⁴.

Ziya Gökalp de Tanzimat'tan sonra açılan Batı tarzı okullardan biri olan Baytar mektebini bitirmiş ve başta pozitivizm olmak üzere bu okullarda devrin etkili düşünce akımlarının tesirinde kalmıştır. Türkçü

2 Işık kavramına aşına olduğumuz bütün kültürlerde bir ayrıcalık gösterilmiştir. Türkler ve Türkçe için de bu tür bir ayrıcalıktan söz edilebilir. Uygurların metinlerinde Buda'nın öğretileri anlatılırken ışık kavramı için "yaruk" ve "yaşuk" sözlerine başvurulmuştur. İslamiyetin kabulü ile ışık kavramı yeni göstergeler edinir: Nur, şua gibi. Tanzimattan itibaren o vakte kadar görmediği bir anlam, yaklaşım ve yorumla tekrar ve çok farklı kelimelerle zenginleşir. Batıdan gelen pozitivist felsefenin de alamet-i farikasıdır ışık kavramı, artık bu yeni anlayış ve düşünüş tarzının göstergesi olarak tenvir, envar, nur, enver, aydın gibi kelimelerin çok sık kullanıldığı metinlerle karşılaşmak mümkündür.

3 Şiirlerinden alınmış şu örnekler, ışığın (nurun) onun zihin dünyasında ne kadar önemli olduğu hakkında yeterince fikir vermektedir: "Bu nurlardan biri sönse medeniyet loş kalır"; "Açık sözle kalmalı/Fikre ışık salmalı"; "İsterdi Turan'da mektepler açmak/ Hakikat nurunu ruhlara saçmak"

4 Işık kavramının pozitivist yorumlarından biri olarak tebarüz eden ve yukarıda zikredilen nur ve akrabası birçok kelimeyi kişi adları olarak tabiri caizse moda eden Türk usulü pozitivizm, nurun akrabalarıyla yetinmez, Türkçede dav veya zav okunabilecek Arapça bir kökten gelen ziya kelimesini de dilimizin o dönemdeki vazgeçilmez sözlerinden biri hâline getirir. Peşinden erkek çocuklarına konan isim olarak sözlüklerde kendine sağlam bir yer edinir: Ziya Paşa, Halid Ziya, Ebuzziya Tevfik, Ziya Hurşid, Ziya Osman Saba, Suphi Ziya Özbekkan, Enver Ziya Karal, Aptullah Ziya Kozanoğlu gibi "ışık sahibi" birçok meşhurlumuzdan biri de Ziya Gökalp'tir, Mehmed Ziya Gökalp. Nur kökünden gelen özel isimler de bu manada düşünülebilir.

veya Türk milliyetçisi olarak serdettiği görüş ve düşüncelerinde devrin en baskın fikir akımı, hatta bir inanç manzumesi olarak bile kabul edilen pozitivizmin etkilerini görmek mümkündür. Nitekim edebî ve fikrî eserlerinde sıkça karşılaşılan, “ışık” ortak paydasında toplanabilecek kelime ve kavramlar, devrin hâkim düşünce akımı olan Pozitivizme aittir. Gökalp onları farklı şekillerde edebiyatın içinde veya fikir dünyasında özümseyerek yeniden üretir.

Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak

Onun düşünce veya ideoloji olarak kendini ifade ettiği, en azından adının geçtiği her yerde ilk akla gelen eseri, *Türkleşmek*, *İslamlaşmak*, *Muasırlaşmak* ismini verdiği makaleler toplamıdır. Aynı başlık altında *Türk Yurdu*'nda neşrettiği makalelerinin ilki 1328 yılının Mart ayına rast gelmektedir. Makalelerin yayım tarihinin Balkan Harbinin hemen ertesine denk düşmesi münderecatının değerlendirilirken dikkate alınmasını gerektirecek ciddi bir travmanın işaretidir aslında 1328.

Burada Ziya Gökalp düşüncesinin hülasası durumunda olan ve yapı bakımından birbirine benzer bu kelimelerin Türkçenin imkânları ve anlam dünyası açısından ne durumda olduğuna bakmak gerektiği kanaatindeyiz.

Bugünkü Türkçemizde yaygın olarak kullandığımız +la-ş- ve +le-ş- ekleri ile türetilmiş 905 (485 +la-ş- ve 420 +le-ş-) fiil mevcuttur. (Gemalmaz vd. 2004: 31-37) Bu yapıdaki fiiller ya müşareket (işteşlik) ifade eden ve bir eylemi birden fazla kişinin aynı anda (cenkleşmek) veya karşılıklı (selamlaşmak) olarak icra etmelerini veya genellikle dönüşlülük, biraz da edilgenlik veya meçhullük işlevleriyle bir failin bir hâlden bir başka hâle geçmesini (kömürleşmek, kötüleşmek, köyleşmek, biçimsizleşmek, katılaşmak, sıvılaşmak, tuhaflaşmak ilh.) ifade eder.

Tanzimat'tan sonra yaşadığımız toplumsal değişim süreçlerinde dört farklı düşünce şekli temel olarak belirginleşir. Bugünkü yaygın kullanımları ile: Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük, Batıcılık adları ile ifade edebileceğimiz cereyanlar genel itibarıyla Ziya Gökalp dışında farklı isimlerle tesmiye edilmiştir. İttihad-ı Osmanî, İttihâd-ı İslâm, Türkçülük, Turancılık, Garblılık, Muasırılık, Pan-İslâmizm, Pan-Türkizm vs. Ziya Gökalp ise farklı sözlerle kendini ifade etmeye çalışmıştır: *Türkleşmek*, *İslamlaşmak*, *Muasırlaşmak*.

Bu sözlerin, *Türkçe Sözlük*'teki benzerlerinden farklı bir göstergesi olmalı, zira sözlüklerdeki benzeşleri gibi anlamayı denediğimizde, Türklerin türkleşmesi gibi mantığı zorlayan manalar ortaya çıkmaktadır. Ziya Gökalp'in fikirlerine ve devrin siyasi ve toplumsal durumuna bakıldığında söz konusu kelimelerin varlığı tenakuz gibi gözükse de Ziya Gökalp'in türkleşmekten kastı, gayrıtürklerin kendi milliyetlerini terk etmeleri değil Türklerin türkleşmesi veya gayrıtürk olmalarının engellenmesidir.

Ziya Gökalp, türkleşmek veya islamlaşmak sözlerinin tuhaf anlam ve çağrışımlara açık olduğunu idrak edecek kadar Türkçeyi bilen biridir. Bu tuhaf anlamsal durumu bile bile manasızlığa açık bu sözleri neden kendi düşüncesinin remz kavramları hâline getirmiş olabilir?

Bu soruya onun baktığı noktai nazardan bakıldığında mesele aslında sarih bir hâl alır. O, meseleye terbiye (eğitim) açısından yaklaşmakta ve devrin büyük toplumsal karmaşasında Türklerin Türk kalabilmelerine veya gayrı Türk olmamalarına çareler aramakta olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. *Terbiye* adlı makalesinde bu konuyu “terbiyede takip ettiğimiz gayeler üçtür: Türklük, İslâmlık, Muâsırılık” şeklinde hülasa ettikten sonraki ifadeleri “türkleşmek”ten ne anlaşılması gerektiğini bize açıklar (Gökalp 1976: 57):

“Bir Türk babası, çocuğunun Türkçe konuşmamasına, Türkçe okuyup yazmamasına, Türk tarihini bilmemesine rıza gösteremez.”

Tanzimat'tan sonra açılan İtalyan, Fransız, Alman, İngiliz, Amerikan okullarından mezun olanlarda görülen gayritürk davranışların ve şaşkıncı gözle bakılmayan bir vak'a hâline gelen tanassur etmelerin görülmeye başlanması, aldıkları terbiye gereği Habsburg Hanedanının tarihini en ince teferruatına kadar bilen ama Türk denince yüzünü buruşturan insanların yaygınlaşmış olması Ziya Gökalp'i Türklerin eğitim yoluyla Türk kalabilmeleri için düşünmeye ve çareler üretmeye itmiş olmalıdır.

Türk terbiyesinin tamamlanabilmesi veya Türk kimliğinin muhafazası için olmazsa olmaz diğer şart da “İslâm itikat ve ibadetlerini, İslâm tarihini bilmek”tir. O Türk babası “çocuğunun Türk ve İslâm olarak büyümesini istediği gibi muâsır bir insan olarak yetişmesini de arzu eder.” (Gökalp 1976: 56-57)

Sadece bu tür bilgilerin bir insanın veya toplumun hayatını idame ettirmesine kifayet etmeyeceğinin idrakinde olan Gökalp devrin gerektirdiği donanıma sahip olabilmek için Avrupalıların geliştirdiği fenlerin de bilinmesi gerektiğini söyler. Bu gereklilik Balkan Harbi sırasında kendini göstermiştir: “Hükûmet idaresindeki beceriksizliğimiz, Balkan mağlubiyetine bâdî olan sevkulceş ve levazım hususlarındaki iktidarsızlığımız bu sebepten neşet etmişti.” (Gökalp 1976: 6); “Biz iktisat âleminde olduğu gibi askerlik dünyasında da asrımızın aletlerini kullanmaktan âciz olduğumuzu gösterdik. İlimin miyarı ameldir. Ameldeki muvaffakiyetsizliğimizle ilimdeki behresizliğimizi isbat ettik.” (Gökalp 1976: 59)

Ziya Gökalp düşüncesinin bir sloganı hâline gelen bu üç söz aslında yeryüzünde Türk kimliğiyle ayakta kalabilmenin bir formülüdür. Türkleri ecnebileşmekten korumanın yolu, Türkçeyi, Türk tarihini, İslâm itikat ve ibadetlerini İslâm tarihinin dönemlerini öğretmek ve Avrupalıların alet ve edevatını kullanabilmek, onlarla ilmî ve teknik düzeyde rekabet edebilmektir. Türkleşmek onun lügatinde farklı terbiye ile yetişmiş Türklere kendi milletinin özelliklerini edindirmek ve yeni nesli de Türk terbiyesi üzere yetiştirmek manalarına gelir.

İslâmlaşmak fiilinde de Türkçe Sözlükteki türdeşleriyle birlikte düşünüldüğünde ne ifade ettiği anlaşılabilen bir kullanım söz konusudur. Müslümanlaşmak tabir olunsaydı belki idraki daha kolay bir mefhum elde edilmiş olabilirdi, çünkü türetilen ve kullanılan kelimenin göstergesiyle kök kelime arasında mahiyet farkı kapatılamayacak kadar açıktır. Müslümanlaşmak yerine “islâmlaşmak”ın tercih edilmesindeki hikmet ise dindarlık veya mütebedeyyin olmak, İslâm dininin kurallarına uyan, Allah'tan gereği gibi korkan insanlar yetiştirmek değil İslâmiyeti türklük için bir müdafaa, hatta muhafaza vasıtası olarak görmesinden, muasırlaşırken Avrupalılar gibi olmamanın, avrupalılaşmamanın ilacı olarak düşünülmesindedir. İnsanların müslüman olmalarından daha çok İslâm kültürünü içselleştirmiş ve Batılı davranış kodlarına uzak kalabilen ve böylece kendi kimliklerini koruyabilecek zihni donanıma sahip insanlar olmaları hedeflenmektedir. Zaten islâmcılık fikri de doğuşu itibariyle müdafaa ideolojisidir, islâmlaşmayı Gökalp ilave olarak Türklüğü muhafaza edebilecek bir vasıta olarak düşünmüştür.

Muasırlaşmak fiili de türkleşmek kadar sonu belirsiz bir anlam halesine sahiptir: Muasır kelimesine lügatler, “bir asırda yaşayanlardan her biri, hem-asır olan, aynı devirde yaşayan” anlamlarını vermektedir. Ziya Gökalp ise muasırlaşmak kelimesine sözlüklerin verdiği anlamlardan ziyade Avrupalılarla bir yarış anlamı yükler. Gökalp'e göre bu fiil de aynı asrı paylaştığımız ve rekabet hâlinde

olduğumuz avrupalıların sahip olduğu donanımı edinmek, ilmî ve teknik (imal ve istimal) olarak onlarla rekabet edebilir durumda olmak şeklinde anlaşılmalıdır:

“Bir zamanın muâsırları o zamanda fen (technique) hususunda en müterakkî olan milletlerin yaptıkları ve kullandıkları bütün âletleri imâl ve isti'mal edebilenlerdir. Bugün bizim için muâsırlaşmak demek, avrupalılar gibi dritnavtlar, otomobiller, tayyareler yapıp kullanabilmek demektir.” (Gökalp 1976: 11)

Uriel Heyd, Ziya Gökalp'in türkleşmek, islâmlaşmak ve muasırlaşmak tabirlerini dostu Hüseyinzâde Ali'den aldığını söyler: Hüseyinzâde Ali 1907'den itibaren Bakü'da neşrettiği *Füyuzat* dergisinde “Türkleri, Türkleşmek'e, İslâmlaşmak'a, Avrupalılaşmak'a çağırır.” (Heyd 1980: 110)

Hüseyinzâde Ali'nin çağrısını Uriel Heyd, “Türk hayatından ilham almak, Allah'a İslâmiyete uygun olarak ibadet etmek ve muasır Avrupa medeniyetini benimsemek” şeklinde açıklar. Hüseyinzâde'nin kimlerin hangi Türkün/Türklerin hayatından nasıl ilham alacağı sorusuna cevap teşkil edecek ifadelerinin olmadığından olsa gerek Gökalp, nazarî olarak da tatbikî olarak da mantıklı, anlaşılır, ikna edici bir şekilde doldurulamayan bu fiilleri, kavmî, dinî ve fennî aidiyetlerle izah eder. İlki gazete vasıtası ile sağlanacak kavmî (millî) birliktelik veya millet şuuru, ikincisi kitap yani Kur'ân-ı Kerîm ile sağlanacak dinî birliktelik veya ümmet şuuru ve üçüncüsünü de ilmî ve fennî faaliyetlerin neticesi olan muasır Avrupadaki teknik gelişmelerle sağlanacak müterakkî birliktelik veya asriyyet (modernisme) şuurudur.

Ziya Gökalp, gazete ile milliyet şuurunun kitap ile de beynelmileliyet şuurunun oluştuğu fikrini Tarde'ye atıfla temellendirir (Gökalp 1976: 7). Tarde'nin “millet şuuru gazete ile oluşacağı” yönündeki görüşünü izah ederken aynı dilde yayımlanan gazetenin ortak bir hissiyat oluşturacağını, müşterek duyuş ve düşüncenin millet nezdinde gazete vasıtasıyla oluşacağını ve gazete okuru olmakla millet şuuruna ulaşılabileceğini söyler. Şüphesiz Gökalp'in söyledikleri Gaspralı İsmail Beyin Tercüman gazetesinin yaygın okunması ile kısmen sağladığı müşterek duyuş ve heyecan fikrine yakındır ve evvel emirde okuyan veya dinleyene heyecan da vermektedir.

Ziya Gökalp'in muasır toplumlarla aynı seviyede olabilmek için ilimde gerekli olan ilerleme bahsinde ihtiyaç duyulan ıstılah konusunda da çok hassastır ve kendisi de makalelerini yazarken Avrupa kökenli kelime kullanmamaya, yeni mefhumlar için Türkçe, Arapça ve Farsça terimler türetmektedir. Avrupalılar gibi teknik alanda gelişmek ama onlar gibi olmamak için en temel gösterge olan dil konusundaki düşüncelerini *Türkleşmek İslâmlaşmak Muâsırlaşmak* makaleleri arasında gördüğümüz *Lisan*'da zikretmiştir:

“Dilimiz elli altmış seneden beri genişlemek yolunu tutmuştur. Asrın şuaları ülkemize nüfuz ettikçe gözümüz yeni masnular, zihnimiz yeni mefhumlar görmekte devam ediyor.” (Gökalp 1976: 15)

Bu “müterakkî” kelimeler, avrupalı dillerdeki gelişmelerin “kelime be kelime taklid ed”ilmesiyle husule getirilmektedir. Türkçedeki bu gelişmeleri üçe ayırır Gökalp: Lisanimıza “kaçak suretiyle” giren ecnebi kelimeler, Arapça, Farsçadan ve Türkçeden “ibda yahut tervic” olunan kelimeler. Kaçak kelimeleri “lisanî selikamız, lisandan tard ederek yerlerine ıstılahsalar Arapça yahut Farsiden lugatseler Türkçeden mukabiller buluyor” demektedir.

Ziya Gökalp'in dil karşısındaki bu üç İslâm dilini muhafaza eden veya edilmesi gerektiğini işaret eden tavrı Türk birliğini ve ümmet birliğini gözettiğinin bir göstergesidir. “Çünkü Çin'deki Türkler Çince, Rusya'daki Türkler Rusçadan biz Fransızca veya sair bir Avrupa dilinden söz ithal edersek “Türkçelerimiz birbirinden uzaklaşır. Hâlbuki Arapça ve Acemceden yahut Türkçeden alırsak bilakis

yekdiğerine yakınlaşır. Hıristiyan ümmetinin ıstılahları Yunanca ve Latineden alınmıştır. İslâm lisanları bu ıstılahları aynen istiare etmekle aynı zamanda kendi ümmetliğini kaybetmek” durumunda kalabilecektir. (Gökalp 1976:15-16)

“Yeni mefhumlar asrın, ıstılahlar ümmetin, lugatler milletin nâtıkasıdır.” (Gökalp 1976: 19)

Ziya Gökalp bir düşünür ve sosyolog olarak çıkardığı dergilerde, yazdığı makale ve kitaplarda fikirlerini dile getirmeye çalışmış biridir. Aynı zamanda siyasetle de iştiğal etmiş düşüncelerini siyasi program çerçevesinde toplum hayatında uygulama yollarını aramıştır. Bunlara ilaveten düşüncelerini topluma daha iyi ulaştırabilmek için edebiyatın imkânlarını da kullanmak istemiş ve başta şiir olmak üzere masal ve hikâyeler yazmıştır.

Türkçeyi ve edebiyatı bilen biri olarak fikirlerini şiir yoluyla ifade etmeyi başarabilmiştir. Şiir başlığı altına alınabilecek pek çok metin onun mirası olarak edebiyat tarihinde yerini almıştır. Edebiyatı iyi bilmesine ve çok fazla şiir yazmış olmasına rağmen metinlerinde şiiriyetten eser bulmak hemen hemen imkânsızdır. Belki biraz Alageyik çocuk duyarlılığını yansıtabildiği için şiiriyet sınırlarına dâhil edilebilir. Onun dışındaki metinler bir ideologun nutuklarını andırır. Bazen seciye, ahlâk, vazife, vefa gibi insanı yücelten değerleri bazen köyü, aileyi, dili, kavmi, yardımlaşma ve dayanışmayı -mesela *Büdcce Birliği* adlı şiiri var- konu alan öğretici küçük manzumeler yanında tabiri caizse düşüncelerini zerk ettiği uzun destansı manzumeleri mevcuttur. Bunların yanında vatanperverlik, millet sevgisi, yiğitlik, fedakârlık, millete, devlete bağlılık konularını işleyen, kahramanlık ve hamaset yüklü metinlerle okurun karşısına çıkmıştır. Onun şiir diye topluma sunduğu bu manzumelere, düşüncelerinde ülküsellediği ferdin gelişmesi, yetişmesi ve cemiyetin inşası için eğitim sırasında okunacak metinler şeklinde bakmak isabetli bir tavır olacaktır.

Burada konu başlığı veya muhteva olarak tamamını zikredemsek de şiirlerine topluca bakıldığında terbiye yoluyla yetiştirilecek bir Türkte olması gereken bütün özellikleri şiirlerinde işlemiş biri olarak görürüz Ziya Gökalp'i. Fikirlerin cemiyet tarafından özümsemesi estetik yönü olan, duyguya ve zevke dönük metinlerle işlendiği zaman mümkün olur düşüncesiyle hareket ettiği şiirleri okunduğunda anlaşılmaktadır. Namık Kemal'de de gördüğümüz şiiri düşüncenin hizmetine koşan bu anlayış zaman zaman etkili olsa da edebiyatın araçsallaşmasına yol açmaktadır. İnsanların ürettiği fikirlere yaşadıkları dönemlerde muhtelif kesimlerce az veya çok teveccüh gösterilse, belirli bir rağbet söz konusu olsa da zaman geçip yeni fikirler, yönelimler ortaya çıktıkça eskide kalmış fikirlerle beraber onların vasıtası olmuş metinler de gözden düşer, alıcısı kalmaz olur. Hatta öyle bir vakit gelir ki belli bir düşüncenin hizmetinde bulunmuş metinler alay konusu hâline gelebilir⁵. Edebiyat için vahim sonuçlar doğurabilecek bu tür araçsallaştırmalar son iki asırlık tarihimizde farklı örneklerini gördüğümüz edebiyata zarar veren vak'lardır. Bugün şiirimizi etkisi altına almış olan alakasızlığın altında bu tür araçsallaştırmaların olduğu reddedilebilir bir iddia değildir. Tanzimat'tan beri edebiyat düşüncenin, ideolojilerin vasıtası olmuş, benzeri örnekler çoğaldıkça da şiir, toplum nezdindeki ağırlığını kaybetmiştir.

5 İdeolojinin aracı hâline gelmiş bir edebî metne örnek olarak İstiklal Marşı'nı düşünebiliriz. Hem öğrencilik yıllarımdan hem de öğretmenlik zamanlarımdan hafta başı ve hafta sonlarında icra edilen bayrak merasimlerinde İstiklal Marşı'nın nasıl sıradanlaştığını, öğrenciler tarafından nasıl alay konusuna dönüştürüldüğünü burada zikretmek kâfi gelecektir. Sınıfta hamasi duyguları itibariyle en dikkati çeken öğrenciler bile zaman zaman bayrak merasiminden kaçmayı bir macera veya İstiklâl Marşı okunurken gülmeyi, arkadaşlarıyla itişmeyi, şiirin sözlerini bozmayı bir eğlenceye dönüştürdüklerine şahit olmuşumdur.

Kızılma

Kızılma Türk tarihinde cihan hâkimiyeti, hükümdarlık alameti sayılmıştır. Kızılma derli toplu bilgiler, bir dizi yazı ve İslam Ansiklopedisinde bir madde kaleme alan Orhan Şaik Gökyay'a aittir. Gökyay Kızılma ile Osmanlı padişahları arasındaki ilişkiyi ifade ederken "Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan Osmanlı padişahları albümünde (Bağdat Köşkü, nr. 408, vr. 32a), Çelebi Sultan Mehmed'den III. Murad'a kadar sekiz padişahтан yedisinin elinde birer elma resmedilmiştir. Fâti Sultan Mehmed, II. Bayezid ve II. Selim bu elmaları sol ellerinde, diğerleri sağ ellerinde tutmakta, Yavuz Sultan Selim'in ise iki elinde iki elma bulunmaktadır" der ve Kızılmayı Osmanlılar'ın ebedî saltanatının bütünlüğü anlamında kullandıklarını ifade eder (İA Kızılma).

Kızılma sözü Tanzimat'tan sonraki dönemde unutulmaya yüz tutmuştur (Gökyay agm). Ziya Gökalp Türklerin derin hafızasında mevcut olan bu simgesel kavramı Balkan Harbi ertesinde tekrar gündeme taşır. Aynı adla manzum bir hikâye anlatır ve Türkler için Kızılma muasır ve müreffeh bir muasır hayat tarzının simgesi olarak tekrar üretir.

1918 yılında aynı adlı kitapta yer alacak şiirin ilk neşir tarihi 1913'tür (Tansel 1989: XLII). 2. Meşrutiyet sonrasında adı öne çıkan bir başka isim olan Ömer Seyfeddin de aynı adla bir hikâye neşretmiştir. Ömer Seyfeddin'in Kızılma'sı, Kanunî devrinde ordunun sefere çıkacağı sırada askerin topluca ve bağırarak söylediği "Padişahım Kızılma'yacak" sözü etrafında kurgulanmış ve Osmanlı akınlarının ve fetihlerinin heyecanını dile getiren bir yorum olarak okura sunulmuştur. Daha bağlayıcı, toparlayıcı ve toplumsal heyecanı fetihler çağındaki ruhla buluşturma gayretinin bir göstergesi olarak görülse de Gökalp'in Kızılma'sı farklı bir yorumla kavramı ve karşılığı olan hedefi değiştirmiştir.

Ziya Gökalp Kızılma'da masallardaki var ile yok arasında kurgulanan zaman kavramının da ötesine geçerek adeta yaşanması mümkün olmayan bir zamanı inşa ederek şiire başlar:

Bir varmış bir yokmuş, Tanrıdan başka

Kimseler yok imiş yakın zamanda (Tansel 1989: 7)⁶

Şiir, masalüstü bir zamanda Bakû'daki milyoner, türklüğü çok seven, anası Kırgız'ın Koñrad boyundan olan Ay Hanım adlı bir kızın hikâyesini anlatır. Anasının kavmî aidiyetini boyuna kadar öğrendiğimiz kızın babası hakkında annesi ile aniden ölmeleri dışında herhangi bir bilgiye sahip olmayız! Bu çifte ölüm Ay Hanım Paris'te tahsildeyken gelir.

Paris'te aydınlanmış ruhuyla bu güzel kız, Turan'da mektepler açmak ve "hakikat nurunu ruhlara saçmak" için yeni terbiye tarzını ve tedris ilmini bilen biri olarak Bakû'ye gelir.

İstikbal Beşiği adlı bir kız ve bir erkek okulu inşa ettirir. Kendisi de ehil birinden İslâm'ın ruhunu öğrenmek ister.

Şiirin kahramanı kız Bakû'den Paris'e gitmiştir. İslâm ve Şarka ait bilgileri döndükten sonra öğrenmek durumundadır. Ziya Gökalp'in Üç Cereyan adlı makalesinde Türk kalabilmek için bir terbiye silsilesi gibi sıraladığı türkleşmek, islâmlaşmak ve muâsırlaşmak fiillerini şiirde adeta ters yüz etmiş

6 Kızılma şiiri Fevziye Abdullah Tansel'in 1989 yılında basılan *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları* adlı kitabından alındığından sadece sayfa numarası zikredilecektir.

durumdadır. Şiirde kahraman “Garb”den gelir, İslâm'ın ruhunu öğrenir sonra Şark'ı tanımaya karar verir. Kendine ve değerlerine bir şarkıyatçı gibi yaklaşan bir kahraman düşünölmüş Kızılelma için:

*İslâm'ın rûhunu dahi öğrenmek
İçün çalışırdı, Garbe yeltenmek
Ona kâfi gibi görünmüyordu:
“Şark'ı da tanımak lazım” diyordu. (s. 8)*

Bundan sonraki mısralar yaklaşık çeyrek asır sonra kurulacak devletin adeta kılavuzu olacaktır:

*Diyordu: “Halk bağçe, biz bağçevanız;
Ağaçlar gençleşmez aşından yalnız
Evvelâ ağacı budamak gerek
Aşuyu sonradan ulamak gerek.” (s. 8)*

Sonra Ay Hanım “Tüccardan Bahadır Ağa” ile gezmeye çıkar, şehirden uzakta bir yiğit görür, âşık olur, yiğit vatan millet sevgisiyle o kadar doludur ki aşk işlerine ayıracak vakti yoktur, Ay Hanım'ın farkına bile varmaz. Ertesi gün ma'suk Ay Hanım'ın mürşidine bir şey sormaya gelir. İstanbul'da doğmuş, adı Turgud olan, ressam biridir gelen. Ayrıca tabiata büyük üstad demektedir. Turgud Ay Hanım kendisine âşık olduğu sırada rüya görmektedir. Karşısına varlıkla yokluk arasında atlı bir peri ona Kızılelma'yı göstermiştir. Molladan Kızılelma yolunu sormaktadır.

Kızılelma Türklerin “kavmî safvet”ine dönüşün işaretidir, en azından şair böyle anlaşılmasını istemektedir. Kızılelma'ya gitmek demek, birliğe, millî düşünceye, dirliğe vasil olmaktır. Kızılelma'ya gidince:

*Bilir bir gün millî irfan doğacak
Yeni Orhun, Yeni Turfan doğacak
İçtimâî bir yurt, kavmî bir tarih
Edecek Türklük'ü taklidden tenzih.*

Manzumenin bundan sonraki kısmı dörtlükler hâlinde dizilmiştir. Burada molla cezbe hâlinde bir göçü anlatmaya başlar. Bir sala binmiş olarak coşkun akan bir ummanı geçmektedirler, bindikleri sal şarapnelmiş, patlayıp misketleri dağılır, yolcular mesketlerin üzerinde fezaya giderler, başka başka yerlere ulaşırlar, bir kısmı Sina'da, kimi ermiş olarak semâda, kimi arşa çıkar a'lâda kalır, kimi Paris'te Londra'da durur. Molla'nın göçü de Kızılelma'ya götürmez Turgud'u, aramaya devam eder. Bu arada konuşulanları dinleyen Ay Hanım, Kızılelma'nın Turan hayatına nâzım olduğunu, sabit bir mekânda olmadığını, kökünün Karakurum'da unutulduğunu fehmeder. Muayyen bir mevkii olmayan bu yurdu istedikleri yerde kurabileceklerini anlar ve yurtçularını çağırarak İsviçre'de bütün türklüğe aynı şuleyi saçacak bir Türk köyü, bir şehir inşa etmelerini söyler.

Pozitivizmin anahtar kavramı olan aydınlanma ve araçları Kızılelma'da bol bol karşımıza çıkar, yazının başında Gökalp'in adı bağlamında zikredilen, ışık, nur, ziya gibi kelimelerin farklı mısralarda çeşitli kullanımlarına rastlanır. Anlatının kahramanı olan kızın adı Ay Hanım'dır. Simgesel anlatım kahramanın adıyla okura kendini gösterir. Ay malum olduğu gibi ışığın kaynağı değil yansıtıcısı,

dağıtıcısıdır. Kızılma'da da Ay Hanım Paris'ten aldığı pozitivizm güneşinin ışığını Turan'a yaymak için mektep açar.

Pozitivist düşüncenin aracı olarak ışık kavramı, ay (Ay Hanım 17 kere), nâr, nûr, hakikat nûru, ziyâ, ışıldamak, lem'a, güneş, ışrak, od, ışık, münevver gibi kelimelerle değişik cümlelerde kullanılmıştır.

Töre

Kullanım sıklığı açısından 15, 16, 17. asır metinlerinde yoğun olarak karşılaşılan töre, 18 ve 19. asırlarda sözlüklerde yer alırken edebî metinlerde kendine pek yer bulamaz. Tarama Sözlüğü'ndeki verilere göre Sabit'in (D. 1650, Ö. 1712) "Bu sohbetin hele ahbaba hoş gelir töresi/ Döge döge alınır bûse fasl-ı helvada" beytinde görülür. Sonraki örnekler 18 ve 19. asırlara aittir ve tamamı sözlüklerden alınmıştır. Şair ve yazarlar Ziya Gökalp'e kadar bu kelimeye itibar etmediklerinden kelime idari, siyasi, edebî dilde pek varlık gösteremez. Günümüz sözlüklerindeki anlamları ve toplumsal hafızada yer eden kullanım alanları Ziya Gökalp'in kelimeye yeniden hayat vermesinden sonra ortaya çıkmıştır.

Ziya Gökalp töre kelimesine o kadar önem verir ki *Türk Töresi* adında bir kitap yazar. (Gökalp 1976-2). *Türk Töresi*, bahislerden oluşmaktadır. Mebhas adı verilen bölümlerden önce Başlangıç kısmında töre kelimesinin Osmanlıların ilk döneminden itibaren geriye doğru, Selçuklu, Karahanlı, Göktürk devirlerine doğru incelenmesi yer alır.

Kitapta temel olarak mebhas vardır. İlk üç mebhas eski Türklerdeki din anlayışlarını inceler; dördüncü mebhas, eski Türk kozmogonisini ve bu bilgilerin yer aldığı menkıbeleri, beşinci mebhas ise destanlardaki kozmogonik unsurları değerlendirir.

Ziya Gökalp, Orhun Abideleri'ndeki görülen töre ile ilgili şunları söylemektedir:

"Thomsen buradaki törüg kelimesini «kanun» diye tercüme etmiş. Halbuki başka bir yerde müesseseler (les institutions) manasına almış : «Türk Oğuz Beyleri, budun eşidin. Üze Tengri basmasar, asra yir telinmeser, Türk budun, ilingin törüngin kim artatı?»

Şimdiki Türkçeye nakli: «Türk Oğuz Beyleri ve halkları işitiniz! Yukardan gök basmadıysa, aşağıdan yer delinmediyse, sizin devletinizi ve müesseselerinizi kim yıktı?» Törü ve el kelimelerini bu misallerin birincisinde, törüg ve ilig şekillerinde kefli (g'li), ikincisinde törün ve ilin şekillerinde nun'lu (n'li) görüyoruz. Bunlardaki g ve n harfleri, lahikalardan ibarettir." (Gökalp 1976-2: 17)

Ş. Sami de Orhun Abideleri adlı eserinde, "eçüm apam bumın kagan istemi kagan olurmuş türk bodunıñ ilin törüsin tutabirmiş" (Amcam ve babam Bumın Kağan ve İstemi Kağan kavminin memleketini ve kanununu düzeltmiş, yoluna koymuş) cümlesindeki "törü" için: «"törü" kanun ve nizam demek olup İbranice "tora" ve "toran" lugatiyle müşabeheti garibdir» der⁷.

Tora, İbranice bir kelime olup Yahudilik'in kutsal kitabı Tanah'ın bir bölümüdür. Türkçeye Arapçadan geldiği için Tora'nın Arapça imlâdaki yazılışından "tevat" şekli ortaya çıkmış ve Türkçede kelime Tevat olarak yerleşmiştir: تورات. Aslında Arapça yalın şekli de "torah" okumaya uygundur, Arapçada 'o' sesi olmadığından "tûrah" veya "tevat" okunabilir.

7 Orhun Yazıtları -Türkçedeki İlk Çalışmalar- Haz. M. Balcı, s. 47, Konya, 2011.

Tora, Musevîlik'te uyulması gereken yasaları, insan ilişkilerini, ibadet kurallarını anlattığı için bir Yahudi için uyulması gereken kurallar manzumesidir. Türkçede de herhangi bir kitabi dinle alakası olmasa da töre, bir topluluğun riayet etmesi şart olan kurallar manzumesidir. Gökalp töre için “Eski Türklere göre vatan, (töre)den, yani (millî hars)tan ibaretti” dedikten sonra Mahmud-ı Kaşgârî'nin Divanu Lugati't-türk'te zikrettiği “El kaldı törü kalmaz; ülke bırakılır, töre bırakılmaz” (Atalay 1992: C. 2, s.25) sözünü örnek verir.

Tora ve töre arasındaki anlam ve ses benzerliği bir karışma sonucunda mı ortaya çıkmıştır yoksa çok eski tarihlerde tahakkuk etmiş bir alınma mıdır veya Türklere eski kitabi dinlerden kalma kadim bir kelime midir bilinmez. Bu tür sorulara eldeki bilgilerle cevap vermek şimdilik mümkün gözüküyor.

Tarama Sözlüğü ve *Yeni Tarama Sözlüğü* kelimenin “türe” şekline yer verirken ağızlardaki kullanım esas alınarak tercih edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Zira توره imlası töre ve türe okumaya da müsaittir. Ferit Devellioğlu'nun lugatından başlayarak *Kamus-ı Türkî*, *Lehçetü'-lugat*, *Cudî Lugati*, gibi son dönemde tertip edilmiş birtakım lugatlerde töre kelimesine rastlanmamaktadır. Bu durum da gösteriyor ki kelime Türkiye Türkçesinin resmî dilinde yer alacak kadar hayatın içinde kendine bir alan bulamamış demektir. Z. Gökalp'in bu kelimeyi tarihten ve halk ağızlarından bulup sık kullanılan kelimeler arasına sokması nadiren rastlanan dil hadiselerdendir.

Sonuç

Ziya Gökalp'in sanat ve düşünce eserlerinde sık kullanılan bazı kelimelere bakıldığında eski Türk tarihini öne çıkaran bir yazara ait olsa da devrin fikrî ve edebî anlayışından uzak kalamadığı görülmektedir. Benzer konuları, benzer kelime ve kavramlarla ele alan yazarlar çıkabildiği gibi farklı konularda üretilen metinlerde benzer etkileşimlere rastlamak mümkün olabilmektedir. Ziya Gökalp örneğinde farklı alanlarda görülen birtakım kelimelerin pozitivizm etkisini göstermeleri devrin başka yazarlarında da karşılaşılabilecek bir olgudur. Nur, ışık, aydın, aydınlık gibi kavramlar devrin karakteristik göstergeleridir.

Türkleşmek, islamaşmak, muasırlaşmak kelimelerine birlikte bakıldığında bir tenakuzu barındırıyor gibi gözükse de yazarın geliştirdiği düşünme tarzı, Balkan Harbi gibi acı bir devrin sona erdirilmesine yöneliktir ve çözüm arayışındadır. Keza Kızılma ve töre kelimelerinin kullanımlarında da yine çareler arayan bir zihnin yansımaları görülecektir.

Kaynakça

- Balcı, M., (2011). *Orhun Yazıtları -Türkçedeki İlk Çalışmalar-*, Konya.
- Gemalmaz, Efrasiyab, (2004). *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi*, TDK, Ankara.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (Hazırlayan: İbrahim Kutluk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1985). *Makaleler VIII* (Hazırlayan: Ferit Ragıp Tuncor). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gökalp, Z. (1985). *Makaleler VIII* (Hazırlayan: Ferit Ragıp Tuncor). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gökalp, Z. (1976-2). *Türk Töresi* (Hazırlayan: Hikmet Dizdaroğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gökalp, Z. (1989) *Ziya Gökalp Külliyyatı I: Şiirler ve Halk Masalları* (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gökyay, O. Ő. (2002). "Kızılalma", *DİA*. İstanbul.

Heyd, Uriel (1980). *Ziya Gökalg'in Hayatı ve Eserleri*. Çev. Cemil Meriç. İstanbul.

Belçika'da Türkler ve Türkçe

Beytullah BEKAR¹

Öz

Bugün 5 milyon civarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Türkiye dışında yaşamaktadır. Bunların 4 milyonu AB ülkelerinde, 300.000'i Kuzey Amerika'da, 200.000'i Orta Doğu'da ve 150.000'i de Avustralya'da ikamet etmektedirler. Türkçe dünyada 200 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Türkçe kimi ülkelerde devlet dili, kimi yerlerde resmi dil ve kimilerinde ise azınlık veya göçmen dili konumundadır. Avrupa Birliği, Amerika, Avustralya ve Afrika ülkeleri Türkçenin göçmen dili olarak kullanıldığı ülkelerdir. Çeşitli nedenlerle yerli coğrafyalarını terk ederek başka ülkelere göç eden ve buldukları siyasal coğrafyadaki resmî dilden veya çoğunluğun dilinden farklı bir dili konuşan toplulukların diline göçmen dili denilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Belçika endüstrisini hızla geliştirmeye başlamış, gelişen endüstri beraberinde iş gücü açığını ortaya çıkarmıştır. 16 Temmuz 1964 tarihinde Belçika ile Türkiye arasında imzalanan antlaşmayla Belçika da, Türkçenin bir göçmen dili olarak konuşulduğu ülkelerden biri olmuştur. 1961-1974 yılları arasında Belçika'ya giden Türk işçilerin sayısı 15.864 iken 2017 yılında Belçika'da yaşayan Türklerin sayısı 250 bine yaklaşmıştır. Belçika devleti tarafından Türklerin Belçika'da kalıcı olduklarının kabul edilmeye başlanmasıyla birlikte entegrasyon/asimilasyon politikaları uygulamaya konulmuştur. Türkçenin entegrasyon/asimilasyon önündeki en önemli engel olduğunu düşünen yetkililer çalışmalarını dil çerçevesinde yoğunlaştırmışlardır. Çünkü düşüncenin belirleyicisi dil, dilin belirleyicisi ise toplumdur. Dil, toplumun sürekliliğini ve kültürün bir sonraki nesle aktarımını sağlamada en temel unsurdur. Dil demek millet demektir. Ancak günümüzde Belçika'da Türk kimliği tehlike altındadır. Türkçe derslerine katılım her geçen sene azalmakta ve Türkçe konuşmakta zorlanan yeni kuşaklar yetişmektedir.

Anahtar kelimeler: Belçika, Türkçe, Türk nüfusu, yarım dillilik.

Turkish Language and Turkish People in Belgium

Abstract

Nowadays about 5 million Turkish citizens live in foreign countries. 4 million of them live in Europe, 300 thousand live in North America, 200 thousand live in Middle East and 150 thousand live in Australia. Turkish language is being spoken by 200 million people over the world as native language. In some countries Turkish language is a state language, in some countries it's an official language and in some countries it's a minority or immigrant language. Turkish language is an immigrant language in European Union, Australia, America and Africa. Immigrant languages are languages which are spoken by immigrant communities, who migrate from their homeland to another country for various reasons and speak a different language from majority people language or the official language of political geography where they live. After World War II, Belgium started to develop its industrial power which caused shortage of labor. With the signing of the treaty between Belgium and Turkey by 16 July 1964, Belgium has become a country where Turkish language is spoken as an immigrant language. While the number of Turkish laborer who went to Belgium between 1961-1974 was 15.864,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, beytullahbekar@gmail.com [Makale kayıt tarihi: 19.3.2018-kabul tarihi: 4.4.2018]

the number of Turkish people living in Belgium approached to 250 thousand in 2017. After accepting that Turkish citizens living in Belgium are permanent, Belgium government started to implement integration/assimilation policies. Since Belgium government believes that Turkish language is the most important obstacle of integration/assimilation of Turkish people, they focused on Turkish language. The importance of language is because of language is decisive of thought, and society is decisive of language. Language is the basic element of continuity of society and transfer of the culture to the next generation. Language means nation. However, the Turkish identity in Belgium is in risk nowadays. Participation in Turkish lessons is decreasing every next year and new generations that are struggling to speak Turkish increases.

Key words: Belgium, Turkish Language, Turkish population, semilingualism.

1. Belçika

Belçika, Batı Avrupa'nın kuzeyinde bulunan küçük bir kraliyettir. 31.519 km² toprak parçasına sahiptir. Komşu ülkeleri Almanya, Lüksemburg, Fransa ve Hollanda'dır. Felemenkçenin resmî dil olduğu Flaman Bölgesi, Fransızcanın resmî dil olduğu Valon bölgesi ve her iki dilin de resmî dil olduğu Başkent Brüksel bölgesi olmak üzere üç özerk bölgeden oluşmaktadır. Ayrıca, Valon bölgesine bağlı olmakla birlikte çeşitli alanlarda özerk bir konuma sahip Almanca konuşan küçük bir topluluk bulunmaktadır. Ülkenin resmî dilleri Felemenkçe, Fransızca ve Almancadır. 2017 yılı verilerine göre Belçika'nın nüfusu 11.322.088'dir². Flaman bölgesinin nüfusu 6.516.011, Brüksel bölgesinin nüfusu 1.191.604 ve Valon bölgesinin nüfusu 3.614.473'tür³. 2017 verilerine göre Belçika'daki yabancıların nüfusu yaklaşık 1.350.000'dir⁴ ve bunların 250.000'i Türk'tür⁵.

1.1. Türk Belçika İlişkilerinin Geçmişi

1830 yılında Hollandalılara karşı Belçikalılar ayaklanmışlar, bunun neticesinde toplanan Londra Konferansı yeni Belçika Devleti'ni tanımış fakat Hollanda Kralı I. William Londra Konferansı'nın bu kararını ve dolayısıyla da Belçika'nın bağımsızlığını tanımamıştır. Ancak Hollanda'nın Belçika üzerine gönderdiği ordu başarı sağlayamayınca Belçika'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır (Doğaner 1992: 394-395). II. Mahmud'un fermanı ile (H.1252/M.1837) Osmanlı Devleti yeni kurulan Belçika Krallığının bağımsızlığını tanımıştır⁶. Her iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler 16 Temmuz 1964 tarihinde imzalanan antlaşmayla farklı bir boyut kazanmıştır. Her iki ülke arasında imzalanan antlaşma çerçevesinde Türkiye'den 1961-1974 yılları arasında İŞKUR (İş ve İşçi Bulma Kurumu) aracılığı ile Belçika'ya toplam 15.864 işçi gitmiştir⁸.

² http://statistics.brussels/themes/population?set_language=en#.Wp_NpujFJPY (erişim tarihi: 27.02.2018)

³ http://statistics.brussels/themes/population?set_language=en#.Wp_NpujFJPY (erişim tarihi: 27.02.2018)

⁴ http://statistics.brussels/themes/population?set_language=en#.WpZbikxuJPY (erişim tarihi: 27.02.2018)

⁵ Belçika'da yaşayan toplam Türk sayısı Belçika vatandaşı olanlar hakkındaki bilgilerin bilinmemesi üzerine tahmini rakamlardan oluşmaktadır. Bu sebeple değişik kaynaklarda farklı rakamlar bulunmaktadır. Biz burada Brüksel Büyükelçiliğinin internet sayfasında verilmiş olan rakamı esas aldık. Bakınız: <http://bruksel.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/338127> (erişim tarihi: 27.02.2018)

⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, HAT: 1215/47589 <https://www.devletarsivleri.gov.tr/icerik/3208/yeni-kurulan-belcika-devletin-osmanli-devleti-tarafindan-taninmasi-hakkinda-sultan-ii-mahmudun-emri/> (erişim tarihi: 28.02.2018)

⁷ Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları (1973), Dışişleri Bakanlığı, s.17.

⁸ Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları (1973), Dışişleri Bakanlığı, s.101.

1.2. Belçika'ya İşçi Göçü

Belçika, 1950'li yıllarda maden ve metal sanayisinde duyulan iş gücüne ilave olarak 1960'lı yıllarda inşaat sektörü, hizmet sektörü ve diğer birçok sektörde de iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu dönemlerde İspanyollar, İtalyanlar, Portekizler, Faslar, Cezayirli, Tunuslular ve Türkler Belçika'ya işçi olarak göç etmişlerdir.

Türkiye'den Belçika'ya işçi göçü "Türkiye ile Belçika Arasında Türk İşçilerinin Belçika'da İstihdamına Dair Antlaşma" ile başlamıştır.

Tablo 1: 1961-1974 Yılları Arasında İş ve İşçi Bulma Kurumu Tarafından Belçika'ya Gönderilen İşçilerin Sayısı ve Cinsiyete Göre Dağılımı⁹:

Yıl	Erkek	Kadın	Yıl	Erkek	Kadın
1963	5.605	-	1969	-	-
1964	6.651	-	1970	430	1
1965	1.661	-	1971	578	5
1966	-	-	1972	111	2
1967	-	-	1973	256	9
1968	-	-	1974	539	19

On bir yılda işçi olarak Belçika'ya gidenlerin sayısı toplam 15.864'tür. Gidiş amaçları biraz para biriktirip dönmek olan işçilerin zamanla kalifiye eleman haline gelmeleri ve Belçika'daki işçi açığının devam etmesi bu işçilerin oturma sürelerinin sürekli uzatılmasına neden olmuştur. Türk işçilerin uzun süreli Belçika'da kalmaları, aile birleşimini gündeme getirmiş ve 1970'li yıllardan itibaren aile birleşimleri gerçekleşmeye başlamıştır (Gelekçi ve Köse, 2011, s.60). Aile birleşimleri, Belçika'nın Türkler için ikinci vatan/birinci vatan olma yolundaki en önemli aşama olmuştur.

1.3. Belçika'da Türk Nüfusu¹⁰

İstatistik Dairesi'nin resmî verilerine göre Belçika'nın 2017 yılındaki toplam nüfusu 11.322.088'dir. Flaman bölgesinin nüfusu 6.516.011, Brüksel bölgesinin nüfusu 1.191.604 ve Valon bölgesinin nüfusu 3.614.473'tür. Bunların 9.994.312'si Belçika, 1.327.776'sı diğer ülkelerin vatandaşlarıdır¹¹. Diğer ülke vatandaşlarının dağılımı ise aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir¹²:

⁹ Yurt Dışı Göç Hareketleri ve Vatandaş Sorunları (1973), Dışişleri Bakanlığı, s.101.

¹⁰ Türk nüfusu: Türk vatandaşı, Belçika vatandaşı ve çifte vatandaşlar kastedilmektedir.

¹¹ http://statistics.brussels/themes/population?set_language=en#.Wp_NpujFJPY (erişim tarihi: 28.02.2018)

¹² http://statistics.brussels/themes/population?set_language=en#.Wp_NpujFJPY (erişim tarihi: 28.02.2018)

Tablo 2: Belçika'da Yaşayan Yabancıların (Belçika Vatandaşı Olmayanlar) Sayıları

Avrupa Kıtası	Sayı	Afrika Kıtası	Sayı
Almanya	39.501	Fas	82.568
Avusturya	2.814	Cezayir	9.961
Bulgaristan	33.152	Kamerun	11.842
Polonya	71.457	Demokratik Kongo Cumhuriyeti	21.229
Hırvatistan	2.040	Gine	9.657
Danimarka	2.792	Diğer Afrika Ülkeleri	49.722
İspanya	63.043	Afrika Kıtası Toplam	184.997
Romanya	80.669	Asya Kıtası	Sayı
Fransa	164.410	Türkiye	36.167
İtalya	156.726	Suriye	19.397
Hollanda	153.736	Hindistan	11.733
Portekiz	45.816	Çin	12.155
Yunanistan	17.017	Afganistan	11.133
Diğer AB Ülkeleri	61.948	Diğer Asya Ülkeleri	58.081
Rusya	12.438	Asya Kıtası Toplam	148.666
Sırbistan, Karadağ, Kosova, Eski Yugoslavya	11.958	Kuzey ve Güney Amerika Kıtası	Sayı
Makedonya	4.436	Birleşik Devletler	11.252
Arnavutluk	5.167	Brezilya	8.456
Ukrayna	4.695	Diğer Amerika Kıtası Ülkeleri	16.933
Avrupa Kıtasındaki Diğer Ülkeler	7.868	Kuzey ve Güney Amerika Kıtası Toplam	36.641
Avrupa Kıtası Toplam	941.679	Diğerleri	15.793
Toplam Yabancı Nüfus: 1.327.776			

Tablodan da görüleceği üzere Belçika nüfusunun yaklaşık % 88'i Belçika, % 12'si diğer ülkelerin vatandaşlarından oluşmaktadır. Türklerin yabancılar içindeki oranı ise yaklaşık %3'tür (36.167). Belçika'da 250.000'e yakın Türkün yaşadığı kabul edilirse bunların yalnız % 15'inin Türk vatandaşı, diğerlerinin ise Belçika vatandaşı oldukları görülmektedir. 215.000 Türk kökenli Belçika vatandaşının hakkındaki bilgiler Türkiye ile paylaşılmamaktadır. Türkiye'nin bu verilere sahip olmaması Belçika'da yaşayan Türklerin haklarının korunma noktasında Türkiye için sağlıklı çalışmaların yapılamamasına

neden olmaktadır. Nitekim Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014 Yılı Raporu'nda da Belçika'da yaşayan Türkler hakkındaki bilgiler yalnız Türk vatandaşlarını kapsamaktadır. Diğer Türkler hakkındaki bilgiler yoktur.

Belçika'da yaşayan Türklerin –özellikle de eğitim öğretim çağındakilerin- yaş gruplarına göre dağılımlarıyla ilgili veriler yalnızca Türk vatandaşı olanlardan ibarettir. Doğumla Belçika vatandaşlığı alan Türklerin toplam sayısı kaçtır¹³, bunların yaş gruplarına göre dağılımlar nasıldır, kaç eğitim öğretim çağındadır gibi veriler ülkemiz tarafından bilinmemektedir. Bunun bilinmemesi de yeni kuşaklara yönelik Türk kimliğinin ve Türkçenin korunmasına yönelik çalışmaların istenilen seviyede gerçekleşmemesine neden olmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Yurt Dışı Eğitim Personeli Rehberinde¹⁴ 2007 yılı verilerine göre Belçika'daki Türk vatandaşı sayısı 42.014'tür. Bunlardan öğrenci olanların sayısı (okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim) 12.779'dur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının¹⁵ 2014 yılında yayımladığı bir çalışmada ise 2010 yılı verilerine göre Türk vatandaşlarının sayısı 39.551'dir. Yaş gruplarına göre dağılımları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 3: ÇSGB 2010 Yılı Verileri

	0-14	15-24	25-54	55-64	65 ve üstü	Toplam
Erkek	2.452	2.361	12.124	1.254	1.678	19.869
Kadın	2.281	3.480	9.490	1.882	2.549	19.682
Toplam	4.733	5.841	21.614	3.136	4.227	39.551

ÇSGB'nin verilerine göre Belçika'daki toplam Türk vatandaşı sayısı 39.551'dir. İlk gidenler I. kuşak olup (55 yaş ve üstü) sayıları 7.361'dir. Onların çocukları II. kuşak (25-54 yaş) olup sayıları 21.614'tür. II. kuşağın çocukları ise III. kuşak (0-24 yaş) olup sayıları ise 10.575'tir¹⁶.

ÇSGB'nin 2010 yılı verilerine göre Belçika'da yaşayan yabancıların toplam sayısı 932.161'dir. Bunların içinde Türk vatandaşlarının sayısı 39.551'dir. Türk vatandaşlarının 10.575'i ise okul çağındaki çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Türk vatandaşlarının %25'i okul çağındaki çocuk ve gençlerdir.

2. Dil Kullanımı ve Türkçenin Öğretimi

Doğan Aksan, ana dilini ve önemini “Ana dili (Muttersprache, mother language) anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir. Ana dili bir toplumun geçmişten geleceğe bütün değerlerini

¹³ Türk vatandaşlığından Belçika vatandaşlığına geçenlerin verileri belli iken Belçika vatandaşı olanlarının çocukları ile ilgili veriler bilinmemektedir.

¹⁴ http://digm.meb.gov.tr/yurtdisi/gorev/rehber/Rehber_II_belcika. (erişim tarihi: 01.03.2018)

¹⁵ Makalenin devamında ÇSGB kısaltması kullanılacaktır.

¹⁶ Türk vatandaşlarının kuşaklara göre ayrımı 1960'lı yıllarda ilk gidenler 20-25 yaş oldukları tahmin edilirse en genç olanları bugün 55 yaş ve üstü olmalıdır. İkinci kuşak ise Türkiye doğumlu olup küçük yaşta Belçika'ya gidenlerden veya Belçika'da aile birleşimlerinden sonra dünyaya gelenlerden oluşmaktadır. Bu iki grup ise tahmini olarak 25-54 yaş aralığında olmalıdır. Üçüncü kuşak ise ikinci kuşağın çocukları olup tahmini 0-24 yaş aralığındakilerdir.

çinde barındırır. Ana dili bir nevi o milletin kimliğidir. Millet olma bilinci ancak ana dilinin en iyi şekilde muhafazasıyla gerçekleşebilir. Biz, dünyayı ana dilimizin penceresinden görür, ana dilimizin kavramlarıyla evreni biçimlendiririz.” şeklinde tanımlamaktadır (Aksan, 2007, s. 81). Korkmaz ise dil-millet ilişkisini “Diller toplumların yaşama düzenlerine uygun birer konuşma ve anlaşma düzenine sahiptirler. Bir toplumun dil davranışı, o toplumdaki yaşama düzeninin bir parçası ve bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da dilin yapısı, yaşama düzeninin yapısına paralel olarak yol almaktadır. Milletlerin gelişmesine, karakterlerinin belirlenmesine paralel olarak, bunlardan dil de etkilenir. Her dil kendi milletinin özelliklerine ayak uydurarak belli bir karakter kazanır (Korkmaz, 2007, s.652) der. Her iki tanımdan da anlaşılacağı üzere milleti millet yapan, millet yaptıktan sonra millet olarak kalmalarını sağlayan, kültürü ve değerleri gelecek kuşaklara aktaran ana dilidir. Belçika'daki Türk kimliğinin varlığı ve devamı Türkçenin varlığı ile mümkündür. Belçika'daki Türk kimliğinin asimilasyonu Türkler tarafından Türkçenin sahiplenilmesiyle ters orantılıdır. Türkçeye sahip çıktığı ölçüde asimile olma tehlikesi azalacak, Türkçeye ne kadar az sahip çıkılırsa asimile olma tehlikesi artacaktır.

2.1. Belçika'daki Türklerin Dil Kullanımları

Günümüzde Belçika'da yaşayan üç kuşağın da dil kullanımları birbirinden farklılıklar göstermektedir. Birinci kuşak Belçika'ya işçi olarak gittiğinde ülkenin (gittikleri bölgenin) dilini bilmemenin ve kültüre yabancı olmanın getirmiş olduğu problemleri en çok yaşayan kuşak olmuştur¹⁷.

İkinci kuşak ise aile içinde Türkçe konuşmuş ve Türk kültürüyle yetişmiş, okullarda ve çevrede ise Fransızca/Felemenkçe öğrenmeye ve yabancı kültürle tanışmaya başlamıştır. Zamanla yabancı kültür ve bölgenin dili baskın hale gelmeye başlamış ve ikinci kuşağın bir ikilem içine girmesine neden olmuştur.

Üçüncü kuşakta ise durumun dersine dönmeye başladığı görülmektedir. Birinci ve ikinci kuşak üçüncü kuşakla birlikte kendilerinin Belçika'da kalıcı olduklarını kabullenmeye başlamışlardır. Bununla birlikte veliler çocuklarının buldukları bölgenin dilini iyi derecede öğrenmelerini ve kültürel açıdan da uyum sağlamalarını hedeflemişlerdir. Fakat bunu yaparken Türkçeyi ve Türk kültürünü ikinci plana bırakmışlardır. Bunun neticesinde kendilerini Türk olarak adlandıran fakat Türkçe konuşmakta zorlanan, birinci/baskın dilleri Fransızca/Felemenkçe olan yeni bir kuşak meydana gelmiştir.

Belçika'da yaşayan Türklerin dil kullanımlarıyla ilgili farklı çalışmalar bulunmaktadır. Gelekcı (2010), Şen (2011) ve F. Göktuna Yaylacı (2012) bunlardan birkaçıdır. Bu araştırmacıların Belçika'da yaşayan Türklerin dil kullanımlarıyla ilgili yapmış oldukları çalışmalar Türkçenin kullanımında kuşaklar arasındaki farklılığı açık bir şekilde göstermektedir.

F. Göktuna Yaylacı'nın (2012) “Belçika'daki Türklerin Dil Kullanımları” adlı çalışmasında Belçika'da yaşayan birinci ve ikinci kuşak Türklerin dil kullanımlarıyla ilgili veriler aşağıdaki tablodaki gibidir¹⁸:

¹⁷ Benzer durum 1960'lı yıllarda Almanya'ya işçi olarak giden I. kuşakta da yaşanmıştır. Bu yıllarda Almanya Türkiye ile yapmış olduğu işçi göçü antlaşmasını başka ülkelerle de yapmış ve bu ülkelerin bazıları Almanya'ya işçi giden vatandaşlarına önce Almanca kursu vermişlerdir. Konu hakkında bakınız: Beytullah Bekar (2018). Almanya Türkçesi, Almanya'da Yaşayan Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Türklerin Dil Kullanımları. Konya: Kömen.

¹⁸ Birinci kuşaktan 215, ikinci kuşaktan 194 ve üçüncü kuşaktan 15 kişiye yönelik yapılmıştır. Üçüncü kuşaktan sayının az olması nedeniyle veriler alınmamıştır.

Tablo 4: F. Göktuna Yaylacı'nın Çalışmasındaki Veriler:

	Türkçe	Felemenkçe/Fransızca	Türkçe+ Felemenkçe/Fransızca	Toplam
I.Kuşak	202 (% 94)	3 (% 1,4)	10 (% 4,7)	215
II.Kuşak	145 (% 74,7)	16 (% 8,2)	33 (% 17)	194

Anket çalışmasına katılan birinci kuşak bireylerin % 94'ü aile içinde Türkçe konuştuklarını, % 4,7'si Türkçe ile Felemenkçe/Fransızca¹⁹ konuştuklarını, %3'ü de Felemenkçe/Fransızca konuştuklarını belirtmişlerdir.

İkinci kuşak bireylerin % 74,7'si Türkçe konuştuklarını, % 17'si Türkçe ile Felemenkçe/Fransızca²⁰ konuştuklarını, % 8,2'si de Felemenkçe/Fransızca konuştuklarını belirtmişlerdir.

Birinci kuşaktan ikinci kuşağa doğru gidildikçe Türkçenin kullanımında yaklaşık % 20'lik bir azalma, Türkçe ile Felemenkçe/Fransızcanın kullanımında yaklaşık % 4'lük, yalnızca Felemenkçe/Fransızca kullanımında ise yaklaşık sekiz kat bir artış görülmektedir.

Geleceği, 15-29 yaş arası 215 kişiye aile içinde dil kullanımlarını sormuş ve 112 kişi (% 52,1) Türkçe, 88 kişi (% 39,4) Türkçe ve Fransızca/Felemenkçe, 16 kişi (% 7,4) Fransızca/ Felemenkçe konuştuklarını söylemişlerdir.

Şen, 11-15 yaş arası 198 kişiye aile içinde dil kullanımlarını sormuş ve 24 kişi (% 12) Türkçe, 111 kişi (% 56) Türkçe ve Felemenkçe, 63 kişi (% 32) de Türkçe ve Fransızca konuştuklarını söylemişlerdir.

Her üç araştırmacının çalışmalarına bir bütün olarak bakıldığında Türkçenin kullanımı birinci kuşaktan üçüncü kuşağa doğru gidildikçe azalmış, Türkçe ile Fransızca/Felemenkçenin karışımı bir dil kullanımı artmıştır. Yabancılar tarafından iki dillilik olarak adlandırılan bu husus aslında iki dillilik olmayıp yarım dilliliktir²¹. Kielhöfer-Jonekeit (1998, s. 91), her iki dilin iyi derecede bilinmesi iki dilliliktir. Bunun dışındaki durumların semilingualism (yarı-dillilik) olarak adlandırılması doğru olacaktır, der. Skutnabb-Kanges ve Taukoma (Aktr. Neriman Hasan) yarım dilliliği, ev dilini geliştirme ortamı bulunamaması ve ikinci dilin de zorla öğrenilmesi sebebiyle her iki dilde gerekli yeterlilik seviyesinin kazanılamaması olarak tanımlamaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere Belçika'da yetişen yeni kuşaklar ana dilleri Türkçeyi öğrenmede ve geliştirmede yeterlilik seviyesine ulaşmadan ikinci bir dil öğrenimine maruz kaldıklarından dolayı yarım dilli olarak tanımlanmaları gerekmektedir.

¹⁹ Türkçe + Felemenkçe/Fransızca dil kullanımı, iki dilin de karıştırılarak kullanılması şeklinde gerçekleşmektedir. Birinci ve ikinci kuşakta iki dilin de karıştırılarak kullanılması üçüncü kuşağın Türkçelerinin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır.

²⁰ Türkçe + Felemenkçe/Fransızca dil kullanımı, iki dilin de karıştırılarak kullanılması şeklinde gerçekleşmektedir. Birinci ve ikinci kuşakta iki dilin de karıştırılarak kullanılması üçüncü kuşağın Türkçelerinin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır.

²¹ İngilizcesi semilingualism olup Türkçeye yarı dillilik, yarım dillilik ve sınırlı dillilik olarak aktarılmaktadır.

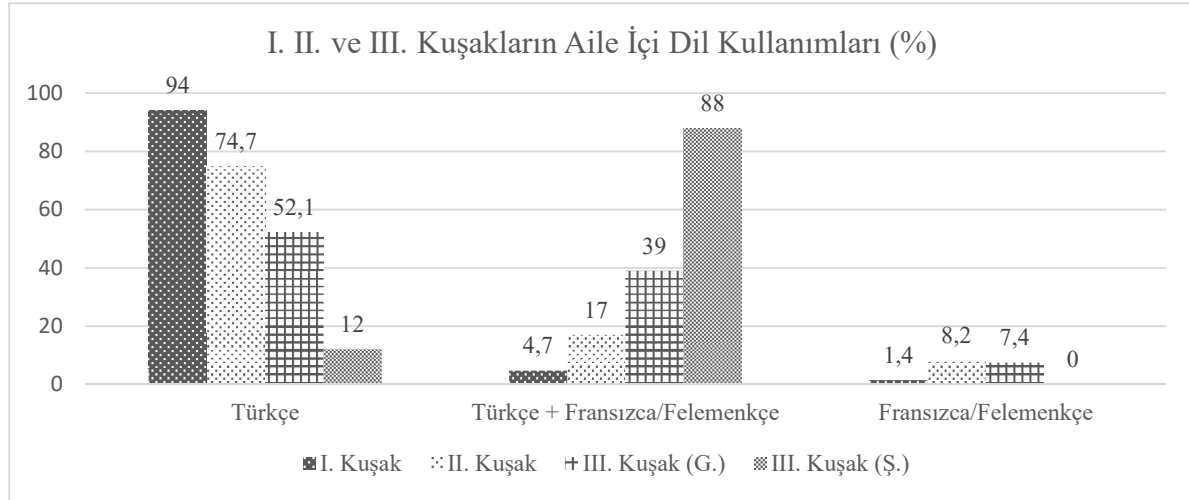
Tablo 5: F. Göktuna Yaylacı, Gelekçi ve Şen'in Araştırma Sonuçları

Araştırmacı	Toplam kişi sayısı	Aile içinde Türkçe konuşanların sayısı	Aile içinde Türkçe ve II ²² . dili konuşanların sayısı (yarım dillilik)	Aile içinde yalnızca II. dili konuşanların sayısı
F. Göktuna Yaylacı I. Kuşak	215	202 (% 94)	10 (% 4,7)	3 (% 1,4)
F. Göktuna Yaylacı II. Kuşak	194	145 (% 74,7)	33 (% 17)	16 (% 8,2)
Gelekçi III. Kuşak	215	112 (% 52,1)	88 (% 39,4)	16 (% 7,4)
Şen III. Kuşak	198	24 (% 12)	174 (% 88)	-

Türkçe kullanımı: I. kuşaktan bireylerin % 94'ü, II. kuşaktan bireylerin %74,7'si ve III. kuşaktan bireylerin % 52,1'i (Gelekçi) veya %12'si (Şen) Türkçe konuşmaktalar.

Türkçe + Fransızca/Felemenkçe kullanımı: I. kuşaktan bireylerin % 4,7'si, II. kuşaktan bireylerin % 17'si ve III. kuşak bireylerin % 39'u (Gelekçi) veya %88'i²³ (Şen) Türkçe ve Fransızca/Felemenkçe konuşmaktalar.

Grafik 1: F. Göktuna Yaylacı, Gelekçi ve Şen'in Araştırma Sonuçlarının Grafikselsel Gösterimi

Aile içinde Türkçenin kullanımı birinci kuşaktan üçüncü kuşağa doğru % 94'ten % 52'ye (Gelekçi) veya % 12'ye (Şen) azalmış, yarım dillilik ise birinci kuşakta % 4,7 iken üçüncü kuşakta % 39'a (Gelekçi) veya % 88'e (Şen) çıkmıştır.

Belçika'daki Türklerin dil kullanımında elli yıllık süreçte tek dillilikten (Türkçe) yarım dilliliğe doğru bir geçiş gerçekleşmiştir. Bundan sonraki aşamada (üçüncü kuşağın anne baba olmaya başlamalarıyla

²² II. dil: Bireyin bulunduğu bölgeye göre Felemenkçe, Fransızca ve Almandan biridir.

²³ Şenin yapmış olduğu anket çalışmasında yalnızca Felemenkçe / Fransızca seçeneği olmadığı için Türkçe ve Felemenkçe / Fransızca konuşuyorum diyenler bu kadar yüksek çıkmıştır. Felemenkçe / Fransızca seçeneği olması durumunda bu oranın biraz daha düşük çıkma ihtimali vardır.

birlikte) dil kullanımında tek dilliliğe doğru bir gidişin gerçekleşeceği görülmektedir. Fakat burada tek dillilik Türkçe değil Fransızca / Felemenkçe olacaktır.

2.2. Türkçenin Öğretimi

Belçika'da yaşayan üçüncü kuşak Türklerin Türkçe öğrenebilmeleri ve Türkçelerini geliştirebilmeleri için okuldaki Türkçe dersleri ve aile içi dil kullanımı çok önemlidir. Bunlara ilave olarak Türkçe yayın yapan televizyon kanallarını izlemek, yaz tatillerini Türkiye'de geçirmek de kuşkusuz Türkçelerini geliştirebilmeleri için önemlidir. Fakat biz burada üçüncü kuşağın aile içinde ve okullarda Türkçe derslerinde Türkçe öğrenimlerini ele alıp bunların Türkçe öğrenmeleri ve Türkçelerini geliştirebilmeleri açısından katkılarını inceleyeceğiz.

2.2.1. Aile İçinde Türkçenin Öğretimi

I., II. ve III. kuşakların dil kullanımı başlığı altında vermiş olduğumuz bilgiler, aile içinde dil kullanımının Türkçenin aleyhine geliştiğini göstermektedir. Birinci kuşakta Türkçe kullanımı % 94 iken üçüncü kuşakta % 52'ye gerilemiş, yarım dillilik birinci kuşakta % 4,7 iken üçüncü kuşakta % 39'a kadar çıkmıştır.

Aile büyüklerinin Türkçe kullanımına dikkat etmeleri ve bu hususta ısrarcı olmaları gerekmektedir. Onların kendilerini Belçika'da kalıcı olarak görmeleri Türkçenin ikinci plana itilmesini gerektirmemektedir. Bunun tam aksine Türkçe burada daha da önem kazanmaktadır. Kimliklerini ve kültürlerini koruyabilmelerinde Türkçe en önemli etkenlerden biridir. Bu husus kendilerine her ortamda anlatılmalıdır. Aksan'ın da belirttiği üzere ana dilimizin içinde barındırdığı kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarımı ancak bu yolla gerçekleşir.

2.2.2. Okullarda Türkçenin Öğretimi²⁴

Belçika'da Türkçe dersleri, Türkçe ve Türk Kültürü²⁵ dersi adı altında verilmekte olup Türk çocuklarının Türk dilini ve kültürünü tanımaları, benimsemeleri, geliştirmeleri, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda millî duygularını pekiştirmeleri ve yaşadıkları ülkeye uyum sağlayarak etkili toplumsal ilişkiler içine girmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2009, s.2).

Belçika'da yaşayan Türk çocuklarının gittikleri okullarda Türkçe derslerinin verilebilmesi Türkiye ve Belçika arasında yapılan antlaşmalar çerçevesinde yürütülmektedir. Türkiye ile Belçika arasında eğitim işbirliği 29 Aralık 1958'de imzalanan Kültür Antlaşması ile başlamıştır (Geleçki ve Köse, 2011: 138-139). Belçika'nın federal sisteme geçmesi ile birlikte Belçika Fransız Toplumunu Eğitim Bakanlığı ile 1991 yılında imzalanan üçer yıllık Bilim ve Kültür Değişim Programları yürütülmektedir. Bununla birlikte T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ve Belçika Fransız Toplumunu Eğitim Bakanlığı arasında 2001-2005 yıllarını kapsayan "Anadil ve Kültür Dersi ile Öz Kültürünü Tanıma Dersi Öğretim Programının Düzenlenmesi Ortaklık Antlaşması" (Organisation des cours d'acquisition de la langue et de la culture d'origine et des cours d'ouverture a la culture d'origine - LCO) imzalanmıştır.

²⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ülker Şen (2011). Belçika'da Yaşayan Türk Çocuklarının Türkçeye Yönelik Tutumları ve Yazma Becerileri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı. Ankara (Yayımlanmamış Doktora Tezi); Cahit Geleçki ev Ali Köse (2011). Misafir işçilikten Etnik Azınlığa Belçika'daki Türkler. Ankara: Phoenix; Cahir Geleçki (2010). Belçika'da Yaşayan Türk Gençlerinin Kültürel Aktarım Sürecinde Ana Dillerini Öğrenme ve Kullanma Durumları. *Türkbilg* 2010/19: 117-136.

²⁵ Bundan sonraki bölümlerde Türkçe dersi olarak verilecektir.